
AFRIKAI IRODALOM HAZÁNKBAN

BIERNACZKY SZILÁRD

Afrikai és afrikai témájú prózairodalom Magyarországon (1989–2019)

Egyfajta ütésváltás zajlott vagy jó tíz éve Kármán Marianna és közötttem. Marianna *Apropó: Az írástudók árulása: Betekintés az afrikai irodalom-kutatás világába* című tanulmányában¹ drámai színekkel ecsetelte, hogy az afrikai irodalom magyarországi megjelenítése terén mekkora hiányosságok mutatkoznak, én viszont egy késői jegyzetemben azt próbáltam bizonyítani, hogy azért *van valami* ezen a területen is kised hazánkban.²

Napjainkra viszont azt kell megállapítanom, a kontinens sokféle országának és még többféle irodalmának prózája (érkezzék az egyenesen Afrikából, az Antillákról vagy valamely európai, amerikai ország afrikai diaszpórájának a köréből, illetve nem-afrikai szerzőktől) rendkívüli gazdagsággal tölt be fordításirodalmunkba. És ezt kell megállapítanunk még akkor is, ha a klasszikus afrikai alkotások egész sora (a nigériai Wole Soyinka, Chinua Achebe, a ghánai Ayi Kwei Armah, a dél-afrikai P. André Brink, az egyiptomi Nagib Mahfuz, a szudáni Tayeb Salih és mások esetében korábban megjelent fontos műveik mellett, illetve a továbbiak, mint a kulcsregényeket alkotó dél-afrikai Thomas Mofolo, Sol T. Plaatje, a benini Paul Hazoumé, a Mali születésű Yambo Ouologuem, a rabszolgából lett memoáíró, Olaudah Equiano, az angolai Oscar Ribas és még nagyon sokan mások) és persze gyakorlatilag a teljes költészeti irodalom továbbra sem kap helyet a magyarítások sorában (Kun Tibor frankofon afrikai antológiája az a szoros kivétel, amely csak erősíti ezt a megjegyzésünket).³

Amint a mellékelt bibliográfia mutatja (amely még csak nem is teljes), hogy a feltárt publikációs anyag rendkívül gazdag. Így szemlénkben nem tudunk mindent számba venni, legfeljebb csak szemezgethetünk saját ismereteink, tájékozó-

¹ KÁRMÁN Marianna, „Apropó: Az írástudók árulása: Betekintés az afrikai irodalom-kutatás világába”, *Szépirodalmi Figyelő*, 6. sz. (2008): 42–47.

² BIERNACZKY Szilárd, „Afrikai (szép)irodalom Magyarországon: »Újabbkori« széljegyzetek Kármán Marianna apropójához – 6 év múltán”, *Forrás* 46, 9. sz. (2014): 62–72.

³ KUN Tibor, *Hazatérés a szülőföldre: Frankofon afrikai és antillai irodalmi tanulmányok és antológia: Maghreb, Madagaszkár és az Antillák*, Hagyományos kultúrák a modern Afrikában 8 (Érd: Mundus Novus Könyvek, 2012).

dásunk alapján. Először azt gondoltuk, hogy kronológiai sorrendben mutatjuk be az általunk említésre érdemesített prózai alkotásokat. Végül is egyfajta, részben adódó, részben saját magunk (lehet, hogy esetleg önkényesen) választotta szempontrendszer mentén igyekszünk feltárni a feltárandókat, illetve írásunk végén bizonyos tanulságokat levonni (kapcsolódva az előbbi bevezető szakasz már megfogalmazott kritikai megfigyeléséhez).

Előzetesen még annyit, miközben igyekszünk tiszta tükröt tartani a röviden ismertetett művek elé, egyik legfőbb szempontunk az, hogy az adott művek mennyiben képesek Afrika régi vagy mai emberi, társadalmi (sőt földrajzi, természeti) világát felidézni.

AFRIKAI AFRIKAI ÍRÓK MŰVEI

Bár vállalt időhatárunk 1989, mégsem tudunk nem megemlékezni az egyik legnagyobb afrikai tradicionalista, Amadou Hampâté Bâ emblemikus regényéről (*Wangrin, a furfangos bambara*), amely igen nagy örömünkre még 1987-ben megjelent magyarul. Ez az ízig-vérig afrikai telítettségű regény, kritikusaiknak véleménye ellenére, akik hőseposzi mintákat keresnek benne, valójában az afrikai kópémese modelljét mutatja, regénnyé növelt formában, és némileg modernizált környezetben. Már amennyiben típusos módon rajzolja elénk a mindig is emberi tulajdonságokkal felruházott (eredetileg állatmesei) főszereplő, a *trickster* furfanggal elért sorozatos sikerek, illetve utóbb sorozatos sikertelenségek nyomán bekövetkező elbukását.

A magas értékkel bíró afrikai regényirodalom jeles képviselője, az immár többször Nobel-díjra jelölt kenyai James Ngugi wa Thiongo frissen megjelent regényével (*Közöttünk a folyó*, 2016) kell folytatnom a bemutatást (korábban egyébként két másik afrikai hagyományvilágot felidéző prózai alkotása (*Búcsú az éjtől* 1971, *Egy szem búza* 1979) látott magyar nyelven már napvilágot. Az eredetileg 1965-ben megjelent mű Achebe kulcsregényéhez (*Széthulló világ*, 1983) hasonlóan a kikuju földre éppen behatól fehérék okozta és súlyos törésekkel járó átalakulást idézi fel, a keresztény hitre tértek és a hagyományok gyökereibe kapaszkodó varázslók, látók közötti összecsapásokat, miközben a történetet egy olyan szerelem lehetetlensége is színezi, amelynek tagjai a két ellenséges oldal világából (lásd Rómeó és Júlia) rajzolódnak a szemünk elő.

Tahar Ben Jalloun (1944, Marokkó) magyar kritikusa, Kun Tibor szerint a marokkói irodalom kiemelkedő képviselője, akinek *Szentséges éjszaka* című, Goncourt-díjas műve (2006) egy korábbi regény (a leányát fiú sorba kényszerítő apa történetének) folytatása, és amelyben

[a] fiúként nevelt leánygyermekét apja a halálos ágyán felszabadítja a büntetése alól, ami után a lány minden erejével azon lesz, hogy nőiességét visszaszerezze és átélje azt. Kalandokra kalandok következnek új életében, amelyek szinte hihetetleneknek tűnnek, pedig maga a lány meséli el őket.

Az *Anyámról* című kötet (2009) viszont az iszlám kötelékeiben élő nő sorsára világít rá erőteljes színekkel. Megjelent Ben Jallon művei közül magyarul egy bölcselkedéseket tartalmazó esszéje, politikai brosúrája is önálló kis könyvként (*A rasszizmus, ahogy a lányomnak elmagyaráztam*, 2003).

Ahmadou Kourouma, az iszlámhívő malinke / manding származású elefántcsontparti író (1927–2003) regénye, *A függetlenség fényes napjai* (2001) mára immár a francia nyelvű afrikai irodalom klasszikus darabjának számít, jóllehet azt a témát járja körül más vetületben, amely sok más műnek is témája: a felszabadulás utáni Afrika és az elkövetkező nagy kiábrándulás, amelyet Kourouma egy elszegényedett malinke herceg és meddő felesége hagyományoktól övezett történetébe sűrít. A sok éven át egykönyvűnek számító Kourouma alkotókedve majd hetvenévesen ismét kivirágzott, és újabb négy regényt publikált. Ezek közül fordította le magyarrá Takács M. József az egyiket: *Allah nem köteles...* (2002), amely a mintegy 300.000 afrikai gyerektona egyikének lehetséges történetét idézi elénk, hol háborzongató jelenetek közepette, hol ironikus színekkel ecsetelve sorsát, amint a törzsi háborúk dúlta országban bolyong védtelenül.

Kiss Árpád gazdag és eredményes műfordítói tevékenységének köszönhető a máris szinte világhírré szert tevő, díjakat elnyerő, fiatal nigériai igbo író, Chimanda Ngozi Adichie (1977) két testes regényének magyarítása (egyik korábbi regényéből film is készült). *Az aranylő fél napkorong* (2013) című regényének megjelenését, amely elsősorban a biafrai tragédia (1967–1970) éveit idézi fel két igbo értelmiségi házaspár történetének keretében, és amelyben a hagyományos élet bizonyos mozzanatai is helyet kapnak, még életében Chinua Achebe, a világhírű és ugyancsak igbo író is üdvözölte, éppen a biafrai események felidézése okán. Adichie újabb magyarul megjelent regénye, az *Americanah* (2016) viszont a gyakran feldolgozott témátípust, az afrikaiaknak a modern világba való bekerülését hívja életre. A szerelmespár lány tagja, Ifemelu részösztöndíjjal Amerikába kerül, és figuráján keresztül feltárul a diaszpóra sok-sok korláttal teli mindennapi élete, míg Obinze nagy nehezen eljutva Angliába meggazdagodik. Majd mindketten hazatérnek. Obinze küszködik az otthoni korrupcióval teli gazdasági élet kihívásaival, Ifemelut viszont mindez mélyen elkeseríti. És eközben keresik az egymáshoz visszavezető utat.

Kiss Árpád fordítói tevékenységének másik nagy hulláma a világszerte népszerű kenyai Meja Mwangi (1948) regényeihez kapcsolódik. Eddig megjelent, illetve megjelenőben vagy kéziratban lévő hét opus közül öt az ő nevéhez kötődik. Az *Afrika csendes* (1997) egy, a felszabadulás után meggazdagodott figura, Baba Peso történetét mondja el, akinek kudarca kisiklott fiában testesül meg. Amint Kiss a hátlapszövegben megjegyzi: „Mwangi fanyar, hahotára is fakasztó humorral mutatja be a régi értékeket felejtő, az új civilizáció árnyoldalaitól megzavarodott afrikai ember dilemmáit.” *A nyomozás bozótországban* (1998) a nemzetközi maffia által melléküzemágként üzemeltetett elefánt-orvvadászat tényeit tárja a próza eszközeivel az olvasó elé. *Az utolsó dögvész* (1999) viszont egy kisváros

pusztulását (és persze védekezni próbálkozásait) írja le, amelyet korunk pestise, az AIDS okozott, a Földről 1980-ban eltűnt himlő után alig egy évtizeddel. A negyedik könyv mesésebb világba vezet: *A Kariuki: Kis fehér ember Afrikában* (2000, Bíró Judit fordítása) egy afrikai és egy angol kisfiú barátságát vázolja. Hiába tiltják őket egymástól, elszöknek az erdőbe, mígnem az angol fiút, Nigelt foglyul ejtik az erdő titokzatos fekete lakói. A kikuju fiú, Kariuki ekkor barátja keresésére indul. Mwangi ötödik magyarul megjelent regénye, a *Suttogó szelek* (2012) egy angol figura, Mr. Jones állandó sodródásban zajló életét fedi fel, amelyből a londoni alvilág, a kábítószer-csempészet és más krimire valló elemek sem hiányoznak. Mwangi újabb könyve, a *Karácsony Tusker sör nélkül*, amelyből már részletek megjelentek, rövidesen kiadásra kerül. Hetedik könyve (*Csótánytánc / Cockroach dance*), amelyből részletek ugyancsak megjelentek, Füssi Nagy Géza fordításában kéziratban áll.

Az egykori Fekete Kávé Kiadó (tulajdonosa Kiss Árpád), amely ma már a Sawasawa névre hallgat, kiadott még további két afrikai regényt. Ifeoma Okoye *Süketek földje* (2003) a nigériai igboföld nevezetes városába, Onitshába vezet, és a felszabadulás utáni évek mind nagyobb reménytelenségét fogalmazza meg. J. Nozip Maraire *Zenzelé. Levél a lányomnak* (1997) című műve viszont levélregény, egy ösztöndíjjal Amerikába induló lány anyjának levelei, amelyből egy zimbabwei család története rajzolódik ki, és eközben annak az afrikaiságnak a lényege fogalmazódik meg az eltávozott számára, amelyre a modern világba szakadó afrikai gyökerű személyeknek feltétlenül szüksége van.

Emmanuel Dongala kongói születésű író neve nem ismeretlen Magyarországon. Megvont időhatárunk előtt évekkel jelent meg *Kezünkben puska, zsebünkben költemény* (1982) című „forradalmi karakterű” prózai alkotása. Frissen megjelent opusa, *A Bridgetower-sonáta (Sonata mulattica)* (2018) viszont az afrikai irodalomnak (és persze értelmiségnek) az európai kulturális, művelődéstörténeti felkészültség csúcspontjaira való felnövését jelzi. Ugyanis egy mulatt csodagyerek-hegedűvirtuóz élettörténetét varázsolja elénk kiterjedt adatgyűjtés alapján, miközben megoldja a nevezetes Beethoven-mű, a Kreutzer hegedű-zongora sonáta nevének történetét is.

A francia írónak számító, bár félvér (francia anyától és szenegáli apától született) Marie NDiaye magyarul elsőként megjelent regénye, *A boszorkány* (2004), amelynek nincs köze Afrikához, viszont sajátos légköre, sajátos megoldásai alapján kritikusan az e századi új irodalom egyfajta előfutárának tekintik. Másik magyarul megjelent regényében, a *Három erős nőben* (2012) három nagyszerű nő portréját festi meg, ezúttal már mindhárom esetben afrikai (adott esetben mágiikus) szálakkal átszöve a történeteket, de nem térve ki a krimiszzerű fordulatok elől sem, alkalmazva a bűn és bűnhődés pszichológiai megközelítésmódját is.⁴

⁴ Lásd az írónő munkáiról számunkban Földes Györgyi tanulmányát.

Fokozott figyelmet érdemel Alain Mabankou, Brazzaville-Kongóban született költő és regényíró, aki igen népszerű a frankofón országokban. *Törött pohár* címmel jelent meg egyik regénye (2012) magyar nyelven, amelynek a szerkezete különleges. *Törött Pohár* (személynév!), korábban iskolai tanító egy kocsmában elkezdte feljegyezni a csodabogár vendégek élettörténetét. Eközben megismerhetjük a főszereplő életét is. A szálak sajátos fonódása óhatatlanul a neves szudáni író, El-Tayeb Saleh (Tüske László átírásában: Tájib Szálih) *Az Északra vándorlás* évada (lásd Tüske fordításában, *Nagyvilág*, 2012, több részletben) című regényét juttatja eszünkbe, ahol – bár egészen más, folklorisztikus világot felidéző valóságbrázolás közepette – ez a, mondhatjuk, antikronologikus szemléletmód, illetve cselekményszövés érvényesül.

A Marokkóból Párizsba kivándorolt család sarja, az alig tizenhét éves Faiza Guène (1985), hasonlóan a tizenévesen indult Marie NDiaye-hez, ilyen fiatalon adta közre *Soha sehol senkinek* (2007) című első regényét, amely az apa nélkül Párizsban maradt család, anya és lány nyomorúságos, de szépre törekvő életét rajzolja meg. A ghánai születésű, mára amerikai írónő, Yaa Gyasi (1989) *Hazatérés* (2017) című jelentős sikert aratott regénye viszont a rabszolga-kereskedelem korába helyezkedve sző történelmi tényekkel és romantikus mozzanatokkal teli cselekménysort. Fatou Diome szenegáli születésű írónő regénye, *Az óceán gyomra* (2005) ismét az Európa vonzásában és egyúttal taszításában élő afrikaiak elvagyodás és honvágy közötti vergődését igyekszik érzékeltetni. Moses Isegawa, Ugandából Hollandiába emigrált egykori tanár személyesen is átélt eseményekből építi fel – eredeti szándéka szerint – az afrikai nagyregényt. *Az Afrikai krónikák* (1998) a szülői háztól az adott esetben békés, máskor ellenségességgel telt ugandai eseményeken át egészen a titokzatos Abesszíniáig jut el a cselekményszövés lendületében.

Bár nem regényeket, hanem három színdarabot tartalmaz az elefántcsontparti Kofi Kwahule kötete (*Big Shoot*, 2012), mégis említésre méltó, hiszen ha nem is az epika, de a színpadi játék eszköztárának mozgásba hozása útján ugyancsak eredeti módon állítja elének az afrikai élet valóságdarabjait. (Molnár Zsófia színházi kritikus és műfordító tevékenységének hála, az afrikai szerző e kötetbe foglalt három darabját játszották is már Magyarországon, a címadót azonban csak Francia Intézetben.)

Egyedülálló kísérletek a luzofonista Pál Ferenc szerkesztette antológiák, főleg Angola és Mozambik íróinak novelláiból. Az egyik önálló kötetben (*Álomvadászok*, 2012), a másik az azóta sajnálatosan megszűnt *Nagyvilág* egy különszámában (2015/11.) láttak napvilágot. Néhány afrikai szerzőtől származó elbeszélést találhatunk még a Nadine Gordimer szerkesztette *Mesélő* (2006) című novellaantológiában (Chamoiseau kis novellás füzetéről sorainkat lásd később.)

AFRIKAI ÍRÓK AZ ISZLÁM VILÁG HATÁSKÖRÉBEN

Jól tudjuk, az iszlám mellszélességben jelen van Afrikában is. Így nem véletlen, hogy fényre kerülnek az újabb irodalmi művekben azok a tragédiák, elsősorban a nők viszonylatában, amelyek a világ más tájairól érkezett híradásokból is jól ismertek.

Júsuf Idrisz (más átírásban: Yusuf Idris) könyve, *A bűn* először 1964-ben jelent meg. Új kiadása (Serdián) 2005-ben került a könyvesboltokba. A regény egy szerencsétlen napszámos asszony, Aziza haláláig vezető történetét beszéli el némi-leg a korabeli baloldali társadalomkritika jegyében.

Vizsont a világhírű divatmodell, a somáliai Waris Dirie minden esetben társ-szerzővel készült három könyve (*A sivatag virága*, 2001; *Sivatagi hajnal*, 2002; *A sivatag lányai*, 2006) lényegében mozaikszerű életrajzok, életrajzi vallomások vagy elbeszélések. Ezek nem nélkülözik például annak leírását (nővére kapcsán), amit Róheim Géza (útban Ausztrália felé egy hónapon át Szomáliában gyűjtött adatokat a szexuális szokásokról) egy évszázaddal ezelőtt leírt: a lányok nemi szervének a házasságig fenntartott brutális bevarrását, majd a nászéjszakán ugyancsak brutális módon való felnyitását. Dirie egyébként nővére kapcsán a számos más afrikai népnél is gyakorolt kisgyermekkorú csikló-kimetszés esetét tárja olvasói elé. Nem véletlenül hozott létre a tehetőssé vált Dirie az ilyen embertelen erőszak, és persze az éhezés és a betegségek megszüntetését elősegítő alapítványt.

Öt döbbenetes tartalmú könyvet kell itt most felsorolnunk (Ayaan Hirsi Ali: *Az Engedetlen*, 2004; *A hitetlen*, 2008; Choga Regina Egbeme: *Aranyrácsok mögött, Háremben születtem*; 2003; *Tiltott oázis. Új életem a férfi nélküli háremben*, 2004; Malika Ufkir – Michèle Fitoussi: *A hercegnők útja. Húsz év börtön*, 2001), amelyek egyképpen az iszlám árnyékában elnyomott, világtól elzárt, megnyomorított, megerőszkolt nők helyzetét ismertetik meg velünk, minden esetben olyan íróknak által, akik elmenekültek valamilyen szerencse folytán ebből a barbarizmussal teli világból. Ezeket az íróknak adott esetben a mai napig védelemmel kell ellátni, mert újra és újra atrocitásokat kísérelnek meg ellenük elvakult iszlamisták. Könyveik átélése nem csekély érzelmi terhet ró olvasóira. Külön ki kell emelnünk Ayaan Hirsi Ali könyvét, a *Hitetlent*, amelyből kiderül, hogy a szerzője megtagadta az iszlám vallást.

TÉNYIRODALOM

Az afrikai prózairodalom körébe tartozónak érezzük azokat a köteteket is, amelyek a napjaink politikai-katonai küzdelmeinek sodrába kerülő, majd onnan kikerülő fiúk gyakran háborzongató élményeit, majd későbbi életútját tárják fel, még ha nem is típusosan prózairodalmat jelentenek ezek a tényfeltáró írásművek. Elkészítésüket többnyire európai munkatársak végzik vagy segítik.

Melissa Fay Greene *Nélküled nem létezem: Egy afrikai gyermekeket mentő asszony kálváriája* (2006) című kötetében saját maga vállalja, hogy bemutatja egy, az afrikai

élet kegyetlen tényeivel szembezálló hős afrikai asszony gyermekeket mentő, menhelyet létesítő humanitárius tevékenységét, mégpedig egy nagy ívű elbeszélés keretében. Néhány, már kisgyermekként borzalmakat átélő (helyi etnikai háborúk modern fegyverekkel, rémséges pusztulások, menekülések, gyermekkatónává kényszerítések), majd kellő környezetbe eljutó, lelki traumáikkal megküzdési képes afrikai fiatalnak módjában állott vallania az életéről: történetüket, miként említettük, néha írók fogalmazzák meg, néha írókkal együtt dolgozva készítik el lenyűgöző beszámolójukat, ritkábban saját maguk írják le az átélteket, sosem feledkezve meg a többnyire idillikus színekben előbukkanó szülői ház, a hagyományos helyi környezet emlékeiről (lásd: Dave Egges: *Az elveszett fiú. Valentino Achak Deng regényes önéletrajza*, 2006, John Bul Dau és Michael S. Sweeney: *Istennek elege lett belőlünk. Egy szudáni elveszett fiú emlékei*, 2008, Ismael Beah: *Gyerekkatona voltam*, 2008).

AFRIKAI FEHÉR ÍRÓK MŰVEI

Tisztában kell lennünk azzal, hogy ma már adott esetben az afrikai fehér írókat az afrikai afrikaiak bizonyos fenntartásokkal kezelik. Úgy tűnik, ez inkább az anglofón országok esetében érvényesül. Talán nem véletlenül. Már az igen korainak számító dél-afrikai regény, a később megfilmesített *Afrikában történt* (eredeti megjelenése: 1883, magyarul: 1940), Olive Schreiner női író igen fiatalon megírt műve esetében könnyen tetten érhető Afrika európai szemmel való megközelítése, és az Afrikába telepedett britek kulturális-civilizatorikus fölényének számos megnyilvánulása, még ha rasszizmusról nincs is szó e regényben. A fekete–fehér távolságtartás viszont jóval kevésbé érezhető a luzofón országok irodalmi életében. A frankofón országok esetében viszont furcsa módon nemigen tudunk fehér íróról. Mindemellett ezért választottuk külön az afrikai íróknak ezt a csoportját.

Athol Fugard (1932) dél-afrikai fehér írónak számít, aki elsősorban mint színházi szerző és szakember közismert. *A halál mosolya* című regénye a kezében lévő példány szerint 1983-ban jelent meg a Rakéta regénytár sorozatban. Furcsa módon minden létező internetes dokumentum 1989-et jelöli meg megjelenése évének. A kötet egy elvadult rablógyilkos fekete fiatal férfi történetét beszéli el, akinek egy csecsemőt sodor a véletlen útjába, és élete átalakul, sorsát azonban nem kerülheti el. Fugard könyve már nem a hagyományos törzsi élet körülményei közé, hanem az ébredező afrikai város urbanizált környezetébe vezet el olvasóit.

A Nobel-díjas dél-afrikai Nadine Gordimernek viszont már korábban is több könyve és számos novellája, írása jelent meg nálunk (utóbbiak zömmel a *Nagyvilágban*). Választott korszakunk időhatárai között két műve látott napvilágot. Az *Önvédelmi fegyver* (1998) című regény azt boncolja, hogyan lehetséges, hogy egy köztisztletnek örvendő (fehér!) házaspár fia gyilkos lesz, és erre semmiképpen sem kíván magyarázatot adni. Gordimer a krimire valló eseményből szövevényes

pszichológiai drámát szerkeszt, azonban alig derül ki a könyvből (legfeljebb néhány szereplő nevéből), hogy az események Afrikában játszódnak. Másik közreadott munkája, az *Egy magam* (1999) című regény viszont nyilvánvalóan dél-afrikai történetet tartalmaz. Egy fehér ügyvédő, aki a feketéket támogatja őseik földjeinek visszaszerzésében, rádöbben férje tehetetlen karakterére, és elhagyja. Afrikaiakhoz csatlakozik, és rajtuk keresztül belelát az apartheid utáni emberi-társadalmi-politikai átalakulásokba.

Nagyobb figyelmet kapott az ugyancsak Nobel-díjas Doris Lessing választott időszakunkban, aki egyébként brit szülőktől Iránban született, de kisgyermek korától az egykori Dél-Rhodéziában, a mai Zimbabweben nevelkedett és élt, és így sajátos módon afrikai írónak tekintik. Egykor kiadott könyve (*A fű dalol*, 1972), amely egy fehér házaspár és egy néger szolga drámába torkolló történetét beszéli el, új kiadásban jelent meg (2007). *Az ötödik gyerek* (1994) ugyancsak egy fehér házaspárt hív életre, akiknek ötödik gyermeke különös karakterrel bír, felnövekedve bandákhoz csatlakozik, amelyekkel a törvényesség határán lézeng. Egy évvel később két terjedelmes kötete látott Lessingtől napvilágot. *A Megint a szerelem* címűben egy mulatt lány legendáját színházi keretben újraélve a londoni Zöldmadár társulat tagjai mindinkább a hatása alá kerülnek a százéves történetnek, mi több, hatására a sokszínű, boldogságot hozó vagy olykor halálos szerelem rabságába zuhannak. Az *Arany jegyzetfüzet* (2008), amelyet az író nő főművének tartanak, egy pszichikai problémákkal küzdő írónőről szól, aki félelmének leküzdése céljából naplót kezd írni, négy jegyzetfüzetbe négyféle témakörben jegyzi le a gondolatait.

A harmadik Nobel-díjas, John Maxwell Coetzee még népszerűbb hazánkban, mint az előzőek. Gyakorlatilag regényeinek nagyobb része elérhető nyelvünkön. Sőt, bizonyos kritikai irodalom, az írásművészetével foglalkozó doktori disszertációk is felbukkantak a magyar irodalmi élet látóhatárán. Számos művét ezúttal csak nagyon hézagosan áll módunkban ismertetni. Első könyve (*Alkonyvidék*, 2008) csak több műve megjelenését követően látott magyarul napvilágot. A két kisregény közül a második vezet Afrikába: egy 18. századi búr felfedező utazó, Jacobus Coetzee az őt ért vélt és valós megaláztatásokért bosszút áll a hottentotta (lásd: koikoin) bennszülötteken. Nálunk is nagy figyelmet keltő könyve, a *A barbárokra várva* (első magyar kiadása: 2003, újrafordítva: 2019) lényegében az apartheid-korszak egyfajta allegóriája, jóllehet azt konkrét megjelölések (helyszín, szereplők, környezet) híján (egyetlen szereplőnek van csak neve!) lényegében a barbárság örökös jelképévé avatja az írói ábrázolási törekvés. Konkrétabb afrikai környezetbe vezet viszont a *Semmi szívében* (2003) című prózai alkotás, amely egy távoli farmon élő, tragikus sorsú asszony története: a kötet szinte kitalált főhőse körül akkor indulnak be az események, amikor érzéketlen földbirtokos apja afrikai ágyast vesz maga mellé. Hasonlóképpen afrikai háttérből bontakozik ki a *Michel K. élete és kora* (2003), amely Franz Kafka hatását mutatja, még a főszereplő nevének megválasztásával is, akinek súlyos megpróbáltatásokon kell keresztülmennie, mire felrémlik, hogy van remény, a szabadság mégis csak elérhető.

A 2000-es évek elején Ausztráliába költözött (emigrált?) Coetzee ezután mintha elkezdett volna kilépni az afrikai témakörök világából. A *Foe* (2004) egy számos tanulsággal szolgáló Robinson Crusoe parafrázis. Az *Elisabeth Costello* (2005) egy fikatív időződő (akár a szerző alteregójának is felfogható) ausztrál író története, akinek gondolatai, vitái, élete eseményei – negyedik regénye sikerét követően előadási körútra indulva – kapnak helyet az esszéregény jellegű műben, néhol afrikai vonatkozásokat is érintve. Coetzee visszatér Afrikába *Szégyen* (2007) című regényével, amelyben egy diákjával kezdeményezett kapcsolat nyomán kitört botrány miatt a főszereplőnek távoznia kell az egyetemről, lánya farmjára menekül, ahol viszont három rabló megtámadja őket, lányát megerőszakolják, és minden megváltozik az életükben. A kötet kaffkai utalásokkal is fűszerezve a post-apartheid világot villantja fel. A modern regényirodalomból a bibliai forrásmerítés, indíttatás egyik legnyilvánvalóbb példájaként Márquez *A pátriárka alkonya* című regényét említhetjük, amelyben a betlehemi gyermekgyilkosság szolgál a szemünk előtt zajló történet háttéréül. Coetzee újabb könyveiben (*Jézus gyermekora*, 2014, *Jézus iskolái*, 2018) viszont, miközben egy „autisztikus akaratú és kategorizálhatatlan” kisfiú, Dávid (és nevelőapja, Simon) hétköznapijait tárja elénk, főleg a művek címében utal Jézus élettörténetére. Bár az első kötetben a jézusi tanítások allegóriái mintegy lírai szövedékekben ölelik körül a növekvő kisfiút, a második kötetben viszont jóval óvatosabb utalások mellett a szerző inkább a művészet lényegére, a tények és háttérük megfogalmazhatóságának határait, az erkölcsiség hatáskörére, az emberi kapcsolatok lehetőségeire igyekszik fényt vetni. Záró megjegyzésként és a dél-afrikai (immár ausztráliai) író életművét áttekintve úgy gondoljuk, könyveinek lényegéhez az allegória, a szimbólum, a jelképeség, egyszerűen a szemantikai-szemiotikai másodlagos jelalkotási folyamat fogalmainak mentén juthatunk/juthatnánk el leginkább. (Megjelent továbbá magyarul Coetzee írotársával, Paul Austerrel közös esszékötete is, az *Itt és most*, 2013, amely elsősorban a futballról és a szerelemről folytatott beszélgetéseket tartalmazza.)

Még egy kitűnő dél-afrikai fehér, pontosabban afrikansz író regényét vehetjük itt számba már a rendszerváltás utáni időből: André Brink művét (*Homokba írt történet*, 1998), akinek már korábban is megjelent két könyve magyarul (*Aszály vagy vízözön*, 1978, *Fekete éjbe nézve*, 1980). Brink minden esetben szülőföldje világából (helyi és európai vonatkozású hagyományokból és eseményekből) meríti témáit, műveinek tényanyagát. Az előszörre megjelent regény egy meghasonlott dél-afrikai gazdag fehér, a másodsorra megjelent opus egy fehér szerelme gyilkosává lett fekete színész története. Míg a harmadik mitikus elemekkel telített mesei történetek láncolata, amelyből egy családtörténet kusza szálai bontakoznak ki, miközben felvillannak a nagy történelmi változásokat megelő ország eseményei is.

További két regényről kell szót ejtenünk, amelyek szerzői a portugál nyelvű Angola, illetve Mozambik szülőttei. José Eduardo Agualusa *A múltkereskedő* (2010) című műve, úgy tűnik, egy olyan többretegű regény, amelynek a felfejtéséhez a szemiotikai elemzés eszközei kívánatosak. Az utolsó szerzője, Bánki Éva helye-

sen mutat rá, hogy a valószerűtlen, bizonytalanra formált szereplők jelenlétükkel részben (Jan Assmann figyelmébe ajánlható módon) az emlékezés technikáit fessegetik, másrészt a könyv az angolai történelmi valóságot felvillantó jelenetei okán társadalmi regény is, bár eközben az antikváriumban játszódó történet esszé is, irodalom is, művelődéstörténet is, és még sajátos módon egyfajta boldogság-szolgáltatás is zajlik: a főszereplő, az albínó Félix Ventura és szerelme az égies és mégis nagyon is valóságos Angela Lucia (azaz Fénylő Angyal), valamint az antikvárius sajátos hármásában. Mia Couto regénye, *Az oroszlán vallomása* (2016) realiztikusabbnak tűnik első látásra, hiszen a történet kiindulópontja az, hogy egy természetvédelmi területen emberfaló oroszlánok gyilkolnak, és elpusztításukra vadászokat küldenek ki, akik azonban két hónapon át képtelenek arra, hogy feladatukat elvégezzék. Eközben a regény légkörét egyfajta megmagyarázhatatlanság kezdi beárnyékolni. Amint a szerző írja, aki maga személyesen is átélte e helyzetet, hogy „[a] vadászok végül megértették, hogy a munkájukat akadályozó titokzatos jelenségek olyan társadalmi feszültségek következményei, amelyeknek a megoldására ők semmiképpen sem alkalmasak.”

NEM-EURÓPAI ÍRÓK AZ ÚJ VILÁGBÓL

Etnikai háttere, pontosabban trinidadai származása okán érdemes említünk Earl Lovelace *Itatál keserű búval* (1989) című regényét, amely egyébként egy rab-szolgaműltű, afrikai eredetű csoportnak a saját vallása megtartásáért való, sok megalkuvással teli küzdelmét tárja fel.

Patrick Chamoiseau viszont abból a karibi világból, pontosan Martinique szigetéről érkezett az irodalomba, amely a négritude nagy öregje, Aimé Césaire nevéől emlékezetes. Mint a kreol mozgalom képviselője nemcsak regények, hanem számos esszékötet szerzője is. Magyarul megjelent prózai alkotása, a *Csodálatos Solibo* (1996) előszavát egy világhírű író készítette. Milan Kundera szerint e regény nem egzotikus történetet foglal magába egy más helyen elképzelhetetlen figurával, a népi mesemondóval. Chamoiseau a szóbeliség lecsengő kultúrája és a születő félben lévő írásbeliség érintkezésével foglalkozik. Mint írja:

Fort-de-France-ban, egy Szavannának nevezett helyen, Solibo beszélni kezd egy véletlenül összeverődött kis társaságnak. Közben hirtelen meghal. Kongó, az öreg néger tudja, hogy a szó fojtotta meg. Ám e magyarázat nem elégíti ki a rendőröket, akik nyomban kézbe veszik az ügyet, és ha törik, ha szakad, elő akarják keríteni a gyilkost. Lidércesen kegyetlen vallatások következnek, melyeknek során képet kapunk az elhunyt mesemondóról, és két gyanúsított belehal a kínzásokba. Végül a boncolás kizárja a gyilkosságot: Solibo halála megmagyarázhatatlan, talán valóban a szó fojtotta meg...

Mellesleg a szerzőnek megjelent egy kis füzetre való elbeszélése is (*Valamikor hajdanában: Mesék Martinique szigetéről*, 2012), amelyek az Új Világba áthurcolt afrikaiak egyik legigazibb szóbeli műfajának, az énekes mesének a lenyomatait mutatják.

A tágan értelmezett afrikai irodalomnak mindig is részét képezték az afroamerikai írók munkái. Közülük az ugyancsak Nobel-díjas Toni Morrison könyvei kerülhettek egykor nagy lendülettel a magyar könyvkiadás sodrába (*Salamon-ének*, 1986, *Dzsessz*, 1993, *A paradicsom*, 2000, *Nagyonkék*, 2006, *A kedves*, 2007, *Szerelem*, 2007). Az immár 88 éves író nő könyvei egyképpen az új hazában játszódnak. Könyveiben könnyen ráérezhetünk, miként szűrődik át – még drámai helyzetek ábrázolásakor is – a női harmóniateremtésre törekvés igézete, bár adott esetben (például a *Salamon-énekben*) annyi más afrikai-afroamerikai prózai vagy költészet-i produkcióhoz hasonlóan (lásd akár Alex Haley nálunk is népszerűvé vált *Gyökerek* című könyvét, magyarul: 1979, újrafordítása: 1994) hangot ad a lehetetlen álomnak, úgy érezve-gondolva, hogy az ősi afrikai múlt megtalálása jelentheti a napi problémákból kivezető, lelki megnyugvást hozó utat.

NEM-AFRIKAI ÍRÓK MŰVEI

A nem-afrikai, illetve európai-amerikai írók közül elsőként a Nobel-díjas, trinidadai születésű, indiai családból származó V. S. Naipaul három magyarul megjelent regényére szeretnénk ráirányítani a figyelmet. Az író főművének tartott *Mr. Biswas háza* ugyan a trinidadai indiaiak világába vezet, viszont *A nagy folyó kanyarulatában*, amely először 1983-ban, majd 2001-ben új kiadásban (Cartaphilus) jelent meg, teljes egészében Afrikában játszódik. Naipaulnak ez a könyve azt a gyarmatosítás utáni, káosszal és borzalmakkal teli, kiszámíthatatlan világot hívja életre, amely mára könyvek százainak a témája, és amelynek lényege a romantikától és folklórelemek-től megfosztott Afrika rávetítése (hogy legalább átérezzük a döbbenetet) a nagy földi méretű tévéképernyőre. A *Fél élet* (2004) viszont egy önazonosságát kereső fiatalember életét tárja fel, aki indiai brahmin családban születve és nevelkedve utóbb Londonban telepszik meg, majd az angol fővárosban fellelt feleségével a portugál gyarmatosítás kötelékeiből kilépni készülő Mozambikba költözve ismét átlépi a civilizációs határokat, s eközben tág képet kapunk a 20. századi társadalmi folyamatokról és a modern, illetve a hagyományokhoz szorosabban kötődő, eltérő arculatú kultúrák világáról, azok eltéréseiről és ütközéseiről.

Paulo Coelho portugál anyanyelvű braziliai író regénye, *Az alkimista* (első magyar kiadása: Eri, 1999), utóbb több kiadásban (Athenaeum) nem véletlenül vált az elmúlt évtizedek legnagyobb példányszámban eladott produkciójává. Azoknak az életjelképeknek a sorába tartozik, amely Herman Melville *Moby Dick*jétől vagy Hemingway *Az öreg halász és a tengerétől* vezet a világirodalom mindenkori öröklétébe. Jóllehet, az előző kettő inkább a közvetlen emberi létküzdelem, Coelho művében viszont a valamiféle kincs utáni kutakodás (amely a főszereplőnek

a Szaharán való átvándorlását eredményezi) az élet végső értelme keresésének könyvnyi méretű allegóriája. A brazil szerző egy másik regényében, az *Accrai kézirat* (2013) címűben azonban csak a könyv címe és a főszereplő eredete (a Kopt) utal Afrikára, az események a középkori Jeruzsálem vidékén játszódnak.

Bernard Shaw *Fekete leányzó keresi az Istent* (1990) című zseniális kisregénye szintén az allegorikus művek sorozatába illik. Hiszen a fekete leányzó istenkérése (bár a mű maga kevés Afrikára utaló reális elemet foglal magába) ismét az emberi élet lényegének kérdését veti fel. Nem beszélve arról, hogy a világhírű ír szerző akarva-akaratlan az európai gondolkodás elvilágiasodásáról tesz tanúbizonyságot, például ilyen megjegyzésekkel: „Az én mennyországomban nincs egyéb, csak szeretet. Mi volna a mennyország, ha nem a szeretet?” (32) – „A te Allahod csak kontár. Sátrának függönnyel takart, külön szegletében van néhány görög isten. Olyan szépek, hogy Allah megpukkadna az irigységtől, ha összehasonlitaná a maga műkedvelő próbálkozásaival.” (55) – „Nem bírjuk el a (már az Isten) jelenlétét mindaddig, amíg nem teljesítettük minden szándékát, és isten-né nem váltunk mi is.” (65)

John Updike, akit kritikusai a modern amerikai hétköznapiak krónikásaként emlegetnek, *Konspiráció* (1997) című regényében ugyancsak afrikai terepet választott, méghozzá a kontinens művelődéstörténetéből merítve egy képzeletbeli Kus országba helyezi el (beleszöve saját személyes élményeit is a sivatagi világról) véresen kegyetlen szatírját az egyébként oly sok műben körbejárt afrikai diktatúráról.

A Nobel-díjas J. M. G. Le Clézio más nem-afrikai szerzőknél sokkal mélyebben *afrikai*, mellesleg francia-mauritániai kettős állampolgár. Legalább négy regényében eredeti módon és a kontinens belvilágát számos formában megjelenítő olyan regényéről tudunk, amelyek magyar nyelven is elérhetőek. Az *Onitsha* (1997) már címében is egy olyan igbo várost (a Niger folyó keleti partján, Anambra államban található) nevez meg, amelyik az afrikai szórakoztató ipari könyvtermelés kiindulópontjának számít (lásd: *Onitsha Market Literature*). A regényben a szerző, vagyis a 12 évesen francia anyjával végre angol apjához Afrikába utazó fiú szemén át mutatja fel az egyáltalán nem konfliktusmentes Afrikát, de eközben olyan csodálatos tájleírások, hagyományelemek, afrikai életvitelt, természeti jelenségeket felmutató sajátosságok kerülnek a *mi* szemünk elé, amelyek nagyjából hiányoznak a nem-afrikai írók afrikai háttérű munkáiból. Az *afrikai. Apám könyve* (2009) című műve viszont a hosszú időn át gyarmati orvosként dolgozó apának állít emléket, amelyet átszíneznak Le Clézio saját gyermekkori nigériai élményei. Az afrikai nő teljes értékű és lenyűgöző életre hívása – így jellemezhetnénk az *Aranyhalacska* (2009) című regényt, amely egy első személyben elmondott történet egy hatévesen elrabolt kislányról, aki álom és valóság határán járva, de a társadalmi brutalitást is felvillantó jelenetek során át végül megtalálja önmagát. A francia író e regénye kapcsán a mágikus realizmus eszközeinek használatát is emlegetik. Nem könnyen követhető regény a *Körforgás* (2009): benne miközben egy gyökereit

kereső francia-angol fiatalember áll a középpontban, két évszázad történelme tárul fel, ismét csak abban a sajátosan keresztteződő, különféle szálatokat magába foglaló, sokrétegű cselekményt felmutató, antikronologikus szerkezetben, amiről már előbb szoltunk. Más kérdés, hogy ezúttal Afrika csak epizódszerephez jut.

William Golding *A skorpióisten* (2009) című kötetében található három kisregény közül az első kettő vezet bennünket Afrikába, mégpedig a kontinens ókori világába. A címadó mű egy egyiptomi fáraó vak fiát jeleníti meg, aki szembeszállva a hagyományokkal és csakis a Nílus-völgyön túlra vezető hihetetlen történeteket hallgatva nem kíván apja örökébe lépni. A másodikban (*Klonk klonk*) Golding egy olyan matriarchális afrikai társadalmat rajzol meg (számot adva az átlagosnál mélyebb afrikai ismereteiről), amelyben egy nyomorék fiú végül kínzóin aratott különös testi-lelki győzelmével elnyeri a törzsi közösség bizalmát.

Laurent Gaudé *Eldorádó* (2010) című regényében az olasz parti őrség (egyik?) hajóskapitányának az a feladata, hogy feltartóztassa a migránsok Európába igyekvő hajóit. Egy nő felbukkanása is szerepet játszik abban, hogy húsz év múltán megelégteli feladata ellátását, és vásárol egy kis hajót, amivel elindul Afrikába... Lesújtó élményeinek olvastán még inkább megerősödik a gyanúnk, hogy Európa Afrika népeinek megsegítése tekintetében nincs helyzete magaslatán.

Ray Rugby *A domb* (1967) és *A homokdomb* (1981) című egykor nagy sikert aratott könyvei, amelyekben lényegében csak a háttér szerepét tölti be az afrikai helyszín (az elsőben a brit hadsereg katonai büntetőtáborra, a másodikban a brit katonai börtön), új kiadásban jelentek meg (1992, 1995).

Számos könyvről kellene itt még szólnunk. Beryl Markham *Követem a napot* (1998) című regényéről, amely a gyermekkorát kenyai népek körében eltöltő, majd repülőssé lett szerző élményvilágából kerekedett ki. Barbara Honigmann *Zohara utazása* (2002) című regényéről, amelynek sajátossága, hogy az arabul beszélő marokkói zsidók körébe vezet el bennünket egy vénlányságra kárhóztatott hölgy, Zohara útja. (Jómagam az elfelejtett Dombay Ferenc – 1790 körül marokkói konzul II. József megbízásából, németül és latinul írott könyvei alapján a marokkói történelem kútfője – egy fényre került jelentéséből tudtam létezésükről, amelyben egy marokkói pogromról ad hírt a bécsi udvarnak.) Továbbá az élete javát Kenyában leélő, bár angol Elspeth Huxley csodálatos szépségű élményleírásáról, amely a *Thikai lángfák* címet viseli (1996). Sajnos hazai kiadója, Kiss Árpád a szerző halála után az örökösökkel nem tudott megegyezni a további két kötet kiadásáról (és persze továbbiakról sem az író nő további mintegy negyven különös szépségű könyve közül). (Friss hír: mégis sikerült megegyezni az örökösökkel, és a kötetek meg fognak jelenni.)

Szólnunk kellene még a dán Karen Blixen (Isak Dinesen) két magyarul megjelent könyvéről (*Árnyék a fűvön*, 1998, *Volt egy farmom Afrikában*, 1987, számos új kiadás). Marek Vadas szlovák író, újságíró *A gyógyító* címmel megjelent novellás kötetéről (2013), amelyben a szerző szinte néprajzos színvonalú megközelítéssel hívja életre a helyi szokásokat. André Makine *Egy afrikai szerelme* (2008) című esz-

széiszttikus és krimi elemekkel is átszótt, érdekfeszítő, bár a szórakoztató műfaj felé tartó regényéről. Vagy a spanyol Alberto Vázquez-Figureoa *Tuareg* (2016) című prózai alkotásáról, amelynek kiszögellései bizonyos értelemben rokonságban állnak Makine regényével. Benne a tuaregek hagyományos világa éppúgy helyet kap, mint ahogy a bűnügyi regények nagyfeszültséget teremtő eszköztára is felhasználásra kerül.

A magyar származású Christine Arnothy két regénye (*Afrikai szél*, 1990, *Afrikai ösvény*, 1997) esetében viszont az afrikai háttér lényegében csak díszlet, még az afrikai nevű szereplők sem hordoznak magukban olyan vonásokat, amelyekben a kontinens hagyományaira, emberi karaktereire ismernénk. Ugyanakkor e regényekbe szőtt bűnügyi mozzanatok a köteteket a szórakoztató műfaj felé sodorják.

ÉLETRAJZ, MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET, TÖRTÉNELEM, EMLÉKIRAT, ÚTLEÍRÁS

Változatos műfajú könyvekről kell itt megemlékeznünk. Ismeretes, milyen nagy keletje volt és van nálunk (is) a természetvédők életrajzi jellegű könyveinek. A Joy és George Adamson házaspár, Jane Goddall, David Attenbrough vagy Richard E. Leakey egykor oly nagyon népszerűvé lett könyveinek sorába állítható Daphne Scheldrik *Szereltem a Szavannán* (2014) című önéletrajza, amely egy elsőként bébielefántot felnevelő asszony és tragikusan korán meghalt férje megható szépségekkel telt afrikai életének történéseit kíséri végig.

Serge Lancel két életrajzzal is betört könyvkiadásunkba. A *Hannibál* (2005) az oly sokszor körüljárt történelmi témát igyekszik új megvilágításban előadni. Amint Lucy Mary könyve (*Hannibál. Akitől reszketett Róma*, 2014) is ennek a feladatnak a megoldására vállalkozik, aki viszont abban jeleskedik, hogy a tények mellett sorozatosan felteszi a kérdőjeleket is. Lancel másik könyve keltette fel sokkal inkább érdeklődésünket az afrikai berber származású püspök, egyházatya és teológus, hippói *Szent Ágoston* (2004) életének monumentális rajzával. E könyvnek külön értéke, hogy az első 45 oldalon végre pontos képet kaphatunk az észak-afrikai Thagaste városkában született, platonikus egyházfilozófussá lett Aurelius Augustinus (354–430) afrikai hátteréről, indulásáról, szülővidékéhez való kötődéséről. Lancel két könyvével szembeállítva említjük Lawrence Norfolk (1963) „történelmi regényét”, *A pápa rinocérosza* (2000) című művét, amely a világ felosztása körül serénykedő spanyolok és portugálok világába vezet, a történet akörül forog, hogy a döntőbíróul felkért, egzotikus állatokat kedvelő X. Leó pápa megnyerése céljából egy afrikai orrszavú példányt igyekeznek számára ajándékként megszerezni. A nem könnyen emészthető, mégis érdekfeszítő jelenetézéssel felépített, monumentális regény lenyűgöző módon hömpölyög előre, bár azért a történelmi hitelesség kérdése felmerül bennünk. És az is tény, hogy miközben a könyv Olaszországban játszódó első fele tökéletes helyszínrajzokkal ékeskedik, az Afrikában játszódó részekben már csak *elképzelt* helyszínek (és figurák) elevenednek meg, vélhetően terepismeret híján.

A régi afrikai irodalom különös figurája Leo Africanus (c. 1494 – c. 1554), aki-ről összefoglalóan annyit említhetünk, andalúziai születésű berber moszlim volt, aki miután bejárta Észak-Afrika számos országát, pápai *rabszolgává* (utóbb inkább írástudó alkalmazottá) lett, olaszul írt egy nagyjelentőségű kútforrásnak számító kötetet (*La descrizione dell’Africa*, 1550) az akkor még Európában nem ismert, nagyjából észak-afrikai területekről és népekről, majd később elhagyta Rómát, visszatért Észak-Afrikába, és eltűnt a történelemben. Amin Maalouf libanoni arab író ennyiből (és persze kéziratári anyagok felkutatása alapján) írta meg kitűnő életrajzi regényét. Vajha Leo sok nyelvre már évszázadokkal ezelőtt lefordított könyvét is forgathatnánk magyar változatban. Az 1996-ban új kiadásban megjelent klasszikus alkotás, Robert Graves *Belizárja* viszont a késői ókor (korai középkor) világába, I. Justinianus (Iusztinianosz) keletromai császár (483–565) uralkodásának éveibe (527-től) vezet. Stacy Schiff *Kleopátra: Egyiptom királynőjének valódi arca* (2013) ugyancsak arra kísérlet, hogy egy számtalanszor körüljárt történelmi alak arcképébe újabb vonásokat rajzolhassunk be. Hiszen ismeretes, hogy Nero császár alakját a római történetírás milyen erőteljesen befeketítette. Napjainkra a Néző Tudományos Társaság igyekszik konferenciák során ezt a képet módosítani. Még inkább fennáll ez a befeketítés (éppen a két nagyjelentőségű római, Julius Caesar és Antonius szerelmi viszonya okán) a makedón leázású egyiptomi királynő, Kleopátra esetében. Az osztrák életrajzíró, Kurt Benesch munkája egy a Szaharába zarándokló, szeretet jegyében térítő, egyúttal a berberekéről nagyjelentőségű néprajzi munkákat, lejegyzéseket készítő (bár a végén a helybéliek által meggyilkolt) francia szerzetes, Charles Foucauld életét állítja elének (*A sivatag szentje*, 1991).

Két mű tematikáját tekintve azonos úton jár. A bulgáriai születésű Ilija Trojanow a jeles brit világtutató és felfedező, sir Richard Francis Burton utazásait igyekszik sokrétű ismeretek alapján nyomon követni (*Világok gyűjtője*, 2009). Tehát annak az angolnak az életét, aki mellesleg Magyar László könyvét is (ugyan németből) lefordította angolra (bár végül kéziratban maradt), ugyanakkor számos nagy fontosságú könyvet publikált afrikai útjairól. Mi magunk afrikai könyveit többre becsüljük akár Livingstone, akár Stanley műveinél. Az életrajz szerzője viszont nem volt túl nehéz helyzetben, hiszen Burton halála után felesége egy kétkötetes életrajzot szentelt férje emlékének. Thomas Stengl viszont kicsit ezoteriorusabb megoldást választva két 19. századi utazó, az angol Alexander Gordon Laing és a francia René Caillié kereszteződő utazásait idézi fel, nem véletlenül, hiszen mindketten a titokzatos Timbukta igyekeznek. Kilépvé az irodalmi értelmezések bűvköréből, póriasan azt mondhatjuk, Afrika azért marad a főszereplők számára titokzatos (bár ez a szerző mitikus légkör-kialakításának fő eszköze), mert nem beszélik a helyiek nyelvét. És persze kiadásra került még két esszéregénynek minősíthető érdemleges munka is. David von Reybrouck belga író azt adja elő (*Járvány: Írók, természetek, Dél-Afrika*, 2010), hogy egy plágium-történet, illetve természettudományi összefüggések, irodalomtörténeti figurák keltette ér-

deklódés nyomán Dél-Afrikába utazik, ahol sok mindennel szembesül, egyre jobban belesüllyedve az ország szellemi-társadalmi-politikai sűrűjébe. Ismeretes, hogy az afrikai anglofón országokban az anglofonizmus két fő csatornán áramlott be indulásképpen: Bunyan *Pilgrim Progress*ének, valamint Shakespeare-drámáknak a helyi nyelvi fordításai nyomán, azokkal párhuzamosan. Számomra ezért volt nyilvánvaló, hogy egyszer valaki nyomába ered a főleg az Egyenlítőnél délre eső országokban Shakespeare igen széles körű lenyomatának (még államelnökök is fordítottak anyanyelvükre drámákat a halhatatlan szerzőtől). Thomas Goltz *Shakespeare Afrikában: Egy bárd őszinte vallomásai* (2007) című szellemdús könyvének éppen ez a témája.

SZÓRAKOZTATÓ IRODALOM

Hosszan kellene itt még foglalkoznunk a szórakoztató irodalom gazdag kiadásával, hiszen a magyar könyvkiadásban igen jelentős szerepet játszanak ennek a területnek a műfajai. Nehéz besorolni például Tony Park számos regényét (a legutóbbiak: *Afrikai égbolt*, 2018, *Afrikai hajnal*, 2018, valamint további hat regény), amelyekben krimi elemek mellett országok és népek közötti háborúk vagy a természetvédelem ügye is feltárul. De gyilkosság és annak pszichikai elemzése a lényege a nigériai Lagosban született Oyinkan Braithwaite könyvének (*Hugicám, a sorozatgyilkos*, 2020) is. Képviselve van az afrikai témájú fantasy is a hazai könyvkiadásban. A dél-afrikai Lauren Beukes, a *Zoo City* (2012) szerzője elnyerte a C. Clarke-díjat. További három könyve is elérhető magyar nyelven. Nnedi Okorafor (nigériai szülők gyermekeként az USA-ban él) viszont *Halálmegvető* (2019) című könyvével elnyerte a World Fantasy-díjat. A mű története egy különleges születésű és felnőve varázslói erejűvé váló harcos leány köré fonódik, aki küzdelmei során a reális és a földöntúli Afrika síkjaiban mozogva próbál sugalmazásokat megfogalmazni olyan fogalmak mentén, mint természet, hagyományok, történelem, igaz szerelem vagy spiritualitás.

Romantikus regények sorakoznak a túloldalon (Francesca Marciano: *Szerelmem, Afrika*, 2000, Ahdaf Soueif: *Szerelmem, Egyiptom*, 2001 – új kiadása: 2014, Corinne Hofmann: *Afrikai szeretők*, 2003, Kuki Gallmann: *Álom Afrikáról*, 2004, Stefanie Zweig: *Hontalanul Afrikában*, 2003, *Karibu – Isten hozott*, 2006, és több további könyv).

Úgy tűnik valahogy kevés figyelmet kapott és kap az a tény, hogy az afrikai szórakoztató irodalom térhódításának legnagyobb tematikai csoportját az ókori témájú *mesék* alkotják (Agatha Christie vagy a Tarzan-könyvek ma már elbújhatnak mellettük): az ókori hellenizmus koráról, például Nagy Sándorról, vagy az óegyiptomi történelem különféle korszakairól, fáraóiról, kiemelkedő alakjairól, például Kleopátráról, ritkábban a karthágóiakról. A szerzők többek között, akikről nem egy, hanem számos (adott esetben tucatnyi) kötet látott napvilágot magyarul: Paul Doherty, Pauline Gedge, Patrick Girard, Christian Jacq, Gerald Mes-

sadie, Jean Pierre Montcassen, Ahmed Osman, John Petrie, Andreas Schramek, Steven H. Taylor, Violaine Vanoyeke, Joyce Tyldesley és még mások.

És persze nem feledkezhetünk meg a zambiai születésű fehér író, Wilbur Smith nevééről, akinek közel negyven könyve jelent meg Magyarországon, és aki regényeiben Afrika szinte minden korszakát, valamint számos sajátosságosan afrikai kulturális vonatkozását bedolgozta műveibe, méghozzá a műfajok között vándorolva. Smith könyveit olvasva óhatatlanul felmerül az igényesebb irodalomra éhes olvasóban (is) az a gondolat, hogy mindaz a tudásanyag, ami általa és néha a szórakoztató műfaj jobbjáiban felhalmozódik, talán mégis csak elvezet(-het) a kultúra és irodalom mélyebb megismeréséig.

TANULSÁGOK

Bár a tanulságokat hosszasan kellene itt még fejtegetnünk szemlénket követően, összefoglalóan most itt csak annyit kívánunk megjegyezni:

- A tágan értelmezett krimi (bűnügyi regény, kémregény, fantasy, korrupciók, gyilkosságok, emberirtások ábrázolásai stb.) témakörei messze túltengenek, mi több, még az ún. magas irodalom körében is gyakran megjelennek (lásd például Dürrenmatt).
- Mind a magas irodalom, mind a szórakoztató műfajok termékei egyre inkább a tényirodalom hétköznapiságát jelenítik meg, gyakran áthallásokkal a mindennapi médiából (lásd: a mai ember információs élményanyaga), nem ritkán szennyben, vérben fürödve. A szépség, szeretet, harmonikus közösségi élet, boldog szerelem és házasság, úgyszólván a *magasztosság* valamilyen megmagyarázhatatlan módon kihalt a mindenáron való érdeklődésfelkeltés távolsági játszmáinak ütközeteiben.
- A nem-afrikai írók esetében (bár nem ritkán az afrikai íróknál is) hiányzik a valós afrikai környezet ábrázolása és a hús-vér igazi afrikai figurák felvonultatása, inkább csak egy *semleges háttér* kiválasztását szolgálja az afrikai környezet beépítése a mű alapszövegébe, és az esetleg afrikai nevű szereplők egyéniségének megrajzolásában nincsenek afrikaira valló vonások.
- Az igazán kiemelkedő afrikai írók jó része, amint már bevezetőképpen említettük, hiányzik a magyarra fordítottak közül, csak a világirodalmi palettára felkerült Nobel-díjas fehérek kaphattak bővebb helyet fordításirodalmunkban. Érdemes volna számba venni a kimaradtakat, mivel azok életművében is bőven vannak olyan alkotások, amelyek figyelemkeltőek (vagyis sikeresek) lehetnek a hazai olvasók számára.
- Az afrikai, illetve afrikai témájú irodalom kiadása területéről három kiadót kell kiemelnünk: a Fekete Kávé/mára: Sawasawa, az Ulpius-ház és az Európa könyves műhelyeit, de értékes munkát végeztek a következők is: Agave, Art Nouveau, Athenaeum, Cartaphilus, Gabo, Helikon, Libri, Magvető, L'Harmattan és a Partvonal Kiadó is.

- A szórakoztató műfaj főbb kiadói: Delej Kiadó, Elektra, Európa, Gabo, Gold Book és a volt Ulpius-ház.
- Itt kell ismét említenem, hogy saját elemzéseim vezérfonala az (amint későbbben lévő tanulmányosorozatomban, az *Afrika a magyar költészetben* esetében is), hogy az adott művekben mennyiben jelenik meg maga Afrika földrajzi és környezeti különlegességeivel, népeinek és kultúráinak régi és mai megnyilvánulásaiival, mérhetetlen művelődéstörténeti gazdagságával (ötvenégy, más megállapítások szerint ötvenöt ország legalább kétezernyelvű etnikumáról van ugyanis szó).

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Itt szeretném hálásan megköszöni a következőknek, hogy sajtópéldányokkal segítettek szemlém elkészítését: Ab Ovo Kiadó, Agave Könyvkiadó, Athenaeum Könyvkiadó, Cartaphilus Könyvkiadó, Európa Könyvkiadó, Gold Book Könyvkiadó, L'Harmattan Kiadó, Helikon Könyvkiadó, Libri Könyvkiadó, Partvonal Könyvkiadó, illetve hálás köszönettel tartozom a munkálataim szakmai törzshegyét képező Akadémiai Könyvtár munkatársainak folyamatos segítségükért.

BIBLIOGRÁFIA

Néhány olyan mű, amelyre utalást tettünk, vagy amelyek a dolgozat megírásához előtanulmányként szolgáltak.

- BIERNACZKY Szilárd. „A hagyományok és Afrika – ma”. *Külügyi Szemle* 7, 4. sz. (2008): 17–27.
- BIERNACZKY Szilárd. „Afrikai tanulmányok Magyarföldön?: 150 éve vajúdik országunk egy tudományterület létrehozásával”. *Magyar Tudomány* 175, 12. sz. (2014): 1410–1423.
- BIERNACZKY Szilárd. „Távol Afrikától? Avagy 54 ország kultúrája mégis csak behatol Magyarföldre?! (A magyar Afrika-könyvkiadásról 1945-től napjainkig)”, *Valóság* 59, 5. sz. (2016): 27–44.
- BIERNACZKY Szilárd. *A magyar afrikaisztikai tudománytörténet kronológiája* (javított, bővített új kiadás). *AHU MATT*, 2017, 1–34, No. 000.002.421, <http://afrikatudastar.hu>.
- BIERNACZKY Szilárd. *Magyar afrikaisztikai bibliográfia*. *AHU MATT*, 2017, 1–307. No. 000.002.442, <http://afrikatudastar.hu>.
- BIERNACZKY Szilárd. „Afrika megismerésének útján”. *Valóság* 62, 11. sz. (2019): 97–112 (= „Afrika megismerésének útján – Válogatás a magyar szerzők által létrehozott mind gazdagabb szakirodalomból”. *Afrika Tanulmányok* 13, 1–2. sz. [2019]: 115–134).

- COELHO, Paulo. *Accrai kézirat*. Fordította NAGY Viktória. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2013.
- DONGALA, Emmanuel. *Kezünkben puska, zsebünkben költemény*. Fordította MIKLÓS Lívia. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1982.
- HEMINGWAY, Ernest. *Az öreg halász és a tenger*. Fordította OTTLIK Géza. Szeged: Könyvmolyképző, 2008.
- KUN Tibor. *Hazatérés a szülőföldre: Frankofón afrikai és antillai irodalmi tanulmányok és antológia (Maghreb, Madagaszkár és az Antillák)*. Hagyományos kultúrák a modern Afrikában 8. Érd: Mundus Novus Könyvek, 2012.
- MELVILLE, Herman. *Moby Dick: A fehér bálna*. Fordította SZÁSZ Imre. Budapest: Holnap Kiadó, 2012.
- RIDHA, Mehdi Qasim. „Népi világ El-Tayeb Saleh szudáni regényíró műveiben”. Fordította FEHÉR Katalin. *Helikon* 32, 3–4. sz. (1986): 419–426.
- SZÁLIH, Tajjib. „Az Északra vándorlás évada”. Fordította TUSKE László. *Nagyvilág* 57, 3. sz. (2012): 178–210; 4. sz. (2012): 272–295, 5. sz. (2012): 356–389.
- TUSKE László. „Tajjib Szálih *Az Északra vándorlás évada* című regénye elé”. *Nagyvilág* 57, 3. sz. (2012): 170–177.

Afrikai születésű (és afro-amerikai) szerzők művei

- AGUALUSA, José Eduardo [1960, angolai író]. *A múltkereskedő*. Fordította BENSE Mónika. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2010.
- ADICHIE, Chimamanda Ngozi [1977, nigériai igbo író]. *Aranyló fél napkorong*. Fordította Kiss Árpád. Budapest: Sawasawa Kiadó, 2013.
- ADICHIE, Chimamanda Ngozi. *Americanah*. Fordította Kiss Árpád. Budapest: Sawasawa Kiadó, 2016.
- ALI, Ayaan Hirsi [1969, szomáliai író]. *Az engedetlen*. Fordította MIHANCSIK Zsófia. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2007.
- ALI, Ayaan Hirsi. *A hitetlen*. Fordította KELEMEN László. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2008.
- ANTHONY, Lawrence [dél-afrikai természetvédő]. *Babilon bárkája: A bagdadi állatkert megmentésének kalandos története*. Fordította LUKÁCS Laura. Budapest: Park Kiadó, 2016.
- ANTHONY, Lawrence és Graham SPENCE. *Elefántsuttagó*. Fordította LUKÁCS Laura. Budapest: Park Kiadó, 2014.
- BÂ, Amâdou Hampaté. [1900/1901–1991, mali író]. *Wangrin, a furfangos bambara*. Fordította GALLAI Zsófia. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987.
- BEAH, Ishmael [1980, Sierra Leone]. *Gyerekkatoná voltam Afrikában, amíg ti játszottatok*. Fordította TESFAY Sába. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2008.
- BEN JELLOUN, Tahar [1947, marokkói író]. *A rasszizmus, ahogyan a lánynomnak elmagyarázom*. Fordította TAKÁCS M. József. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2003.

- BEN JELLOUN, Tahar. *A szentséges éjszaka*. Fordította HAJÓS Katalin. Budapest: Jószoveg Műhely, 2006.
- BEN JELLOUN, Tahar. *Anyámról*. Fordította HAJÓS Katalin. Budapest: Jószoveg Műhely, 2009.
- BEUKES, Lauren [1976, dél-afrikai fehér író].⁵ *Zoo City*. Budapest: Ad Astra Kiadó, 2012.
- BEUKES, Lauren. *Moxyland*. Fordította KÖRMENDI Ágnes. Budapest: Ad Astra Kiadó, 2013.
- BEUKES, Lauren. *Tündöklő lányok*. Fordította KÖRMENDI Ágnes. Budapest: Gabo Kiadó, 2014.
- BEUKES, Lauren. *Torzók*. Fordította NOVÁK Gábor. Budapest: Gabo Kiadó, 2016.
- BRAITHWAITE, Oyinkan [1988, nigériai születésű angol író]. *Hugicám, a sorozatgyilkos*. Fordította SZIEBERTH Ádám. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2019.
- CAPELLA, Anthony [1962, ugandai író]. „A kávék sokféle aromája”. In *Kettős mérce: A kávék sokféle aromája: Nincs mit veszítened: Mázlista*, Fordította KOVÁCS Attila. Reader's Digest válogatott könyvek. 164–329. Budapest: Reader's Digest Kiadó, 2009.
- CAPELLA, Anthony. *A kávék költője*. Fordította SZABÓ Réka Eszter. Budapest: Geopen Könyvkiadó, 2013.
- CHAMOISEAU, Patrick [1953, Martinique-i író]. *Csodálatos Solibo*. Fordította N. KISS Zsuzsanna. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1996.
- CHAMOISEAU, Patrick. *Valamikor hajdanában: Mesék Martinique szigetéről*. Fordította VINCZE Judit. Budapest: Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, 2012.
- COUTO, Mia [1955, mozambiki fehér író]. *Az oroslán vallomása*. Fordította PÁL Ferenc. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2016.
- COETZEE, John Maxwell [1940, dél-afrikai fehér író]. *A barbárokra várva*. Fordította SEBESTYÉN Éva. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2003. (Új kiadás: *A barbárokra várva*. Fordította SZIEBERTH Ádám. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2019.)
- COETZEE, John Maxwell. *A semmi szívében*. Fordította BABITS Péter. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2003.
- COETZEE, John Maxwell. *Michael K élete és kora*. Fordította ROSS Károly. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2003.
- COETZEE, John Maxwell. *Foe*. Fordította BABITS Péter. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2004.
- COETZEE, John Maxwell. *Elisabeth Costello*. Fordította BARABÁS András. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2005.
- COETZEE, John Maxwell. *Mikor egy nő megöregszik*. Fordította BARABÁS András. Pécs: Pendulum Könyvkiadó, 2006.

⁵ Listánkban a „fehér” szót semleges értékűként használjuk, származást, kulturális kötődést jelelünk vele.

- COETZEE, John Maxwell. *Szégyen*. Fordította GEORGE Gábor. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2007.
- COETZEE, John Maxwell. *Alkonyvidék*. Fordította BÉNYEI Tamás. Pécs: Art Nouveau Könyvkiadó, 2007 (eredetileg: 1974).
- COETZEE, John Maxwell [Paul Austerrel]. *Itt és most*. Fordította VÁGHY László. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2013.
- COETZEE John Maxwell. *Jézus gyermekkorra*. Fordította KADA Júlia. Budapest: Helikon Kiadó, 2014.
- COETZEE, John Maxwell. *Jézus iskolái*. Fordította SZIEBERTH Ádám. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2018.
- DAU, John Bul [1974, szudáni dinka író] és Michael S. SWEENEY. *Istennek elege lett belőlünk: Egy szudáni elveszett fiú emlékei*. Fordította ZALA-VINCZE Mariann. Budapest: Geographia Kiadó, 2008.
- DIOME, Fatou [1968, szenegáli születésű francia író]. *Az óceán gyomra*. Fordította DUNAJCSIK Mátyás. Budapest: Új Palatinus Könyvesház, 2005.
- DIRIE, Waris [1965, szomáli modell és könyvszerző, Cathleen Millerrel]. *A sivatag virága: A nomád sátorból a divat világába*. Fordította SOMLÓ Ágnes. Budapest: Gabo Kiadó, 2001.
- DIRIE, Waris [Jeanne D'Haemmel]. *Sivatagi hajnal*. Fordította TÖDERO Anna. Budapest: Magyar Könyvklub, 2003.
- DIRIE, Waris. *A sivatag lányai*. Fordította BARTÓK Júlia. Budapest: Partvonal Kiadó, 2006.
- DONGOLA, Emmanuel [1941, Brazzaville-Kongóban született francia író]. *A Bridgetower-szonáta*. Fordította PATAKI Pál. Budapest: Ab Ovo Kiadó, 2017.
- EGBEME, Choga Regina (1976, nigériai hausza író). *Aranyrácsok mögött: Háremben születtem*. Fordította HAPÁK Ibolya. Miskolc: Z-Press Kiadó Kft., 2003.
- EGBEME, Choga Regina. *Tiltott oázis: Új életem a férfi nélküli háremben*. Fordította HAPÁK Ibolya. Miskolc: Z-Press Kiadó Kft., 2004.
- EGGERS, Dave [Valentino Achak DENG] [1980 körül, szudáni dinka]. *Az elveszett fiú: Valentino Achak Deng regényes önéletrajza*. Fordította KOMÁROMY Rudolf és KOMÁROMY Zsófia. Budapest: Park Könyvkiadó, 2008.
- FUGARD, Athol [1932, dél-afrikai fehér író]. *A halál mosolya: Tsotsi*. Fordította SOMLÓ Ágnes. Rakéta regénytár. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1989. (Eredeti kiadás: 1983.)
- GORDIMER, Nadine [1923–2014, dél-afrikai író]. *Egymagam*. Fordította SZÁNTÓ Judit. Budapest: Helikon Kiadó, 1999.
- GORDIMER, Nadine. *Önvédelmi fegyver*. Fordította RUDOLF Endre. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001.
- GORDIMER, Nadine *Mesélő*. Fordította BARTH Dániel et al. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2006.
- GUÈNE, Faïza [1985, algériai származású francia író]. *Soha sehol senkinek*. Fordította TAKÁCS M. József. Budapest: Ulpius Könyvesház, 2007.

- GYASI, Yaa [1989, ghánai születésű amerikai író]. *Hazatérés*. Budapest: Libri Kiadó, 2017.
- IDRISZ Jusuf [1927–1991, egyiptomi író]. *A bűn*. Fordította CHRUDINÁK Alajos. Budapest: Serdián, 2005. (Eredetileg: 1964, Európa Könyvkiadó.)
- KOUROUMA Ahmadou [1927–2003, elefántcsontparti író]. *A Függetlenség fényes napjai*. Fordította LÁNGH Júlia. Fekete Kávé Könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 2001.
- KOUROUMA Ahmadou. *Allah nem köteles...* Fordította TAKÁCS M. József. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2002.
- KWAHULÉ, Koffi [1956, elefántcsontparti színpadi szerző]. *Big Shoot*. Fordította MOLNÁR Zsófia. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2012.
- LESSING, Doris [1919–2013, Irán–Zimbabwe, brit állampolgár, író]. *A fű dalol*. Fordította BARTOS Tibor és BORBÁS Mária. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1972. (Új kiadás: Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2007.)
- LESSING, Doris. *Az ötödik gyerek*. Fordította KIRÁLY Zsuzsa. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2008. (Eredetileg: 1995.)
- LESSING, Doris. *Megint a szerelem*. Fordította LÁZÁR Júlia. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2008.
- LESSING, Doris. *Az arany jegyzetfüzet*. Fordította TÁBORI Zoltán. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2008.
- MABANCKOU, Alain [1966, Brazzaville-Kongóban született, francia író]. *Törött pohár*. Fordította SZÉKELY Éva Mária. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2012.
- MARAIRE, J. Nozipo [1964, zimbabwei író]. *Zenzele: Levél lányomnak*. Fordította KIRÁLY Zsuzsa. Fekete Kávé-Könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1997.
- MARAN, René [1887–1960, afrikánizálódott Martinique-i író]. *Batuala: Néger regény*. Fordította KOSZTOLÁNYI Dezső. Budapest: Légrády Testvérek, n.d. [1922]. (Új kiadás: *Batuala: Igaz néger regény*. Fordította KUN Tibor. Elő- és utószó KUN Tibor és BIERNACZKY Szilárd. Erd–Budapest: Mundus Novus Könyvek, 2017.)
- MORRISON, Toni [1931, afro-amerikai író]. *Salamon-ének*. Fordította MOLNÁR Katalin. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1986.
- MORRISON, Toni. *Dzsessz*. Fordította VÁGHY László. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1993.
- MORRISON, Toni. *A paradicsom*. Fordította E. GÁBOR Éva. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2000.
- MORRISON, Toni. *Nagyonkék*. Fordította LÁZÁR Júlia. Budapest: Novella Kiadó, 2006.
- MORRISON, Toni. *A kedves*. Fordította M. NAGY Miklós. Budapest: Novella Kiadó, 2007.
- MORRISON, Toni. *Szerelem*. Fordította M. NAGY Miklós. Budapest: Novella Kiadó, 2007.
- MWANGI, Meja [1948, kenyai író]. *Afrika csendes*. Fordította KISS Árpád. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1997.
- MWANGI, Meja. *Nyomozás bozótországban*. Fordította KISS Árpád. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1998.

- MWANGI, Meja. *Az utolsó dögvész*. Fordította Kiss Árpád. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1999.
- MWANGI, Meja. *Kariuki. Kis fehér ember Afrikában*. Fordította BÍRÓ Judit. Budapest: Sawasawa Kiadó, 2000.
- MWANGI, Meja. *Suttogó szelek*. Fordította Kiss Árpád. Budapest: Sawasawa Kiadó, 2012.
- MWANGI, Meja. *Karácsony Tusker sör nélkül*. Fordította Kiss Árpád. Budapest: Sawasawa Kiadó [megjelenés alatt].
- NDIAYE, Marie [1967, szenegáli származású francia író]. *A boszorkány*. Fordította FÖLDES Györgyi. Budapest: JAK Könyvek, 2004.
- NDIAYE, Marie. *Három erős nő*. Fordította GULYÁS Adrienn. Budapest, Ulpius-ház Könyvkiadó, 2012.
- NGUGI wa Thiongo, James [1938, kenyai kikuju író]. *Közöttünk a folyó*. Fordította NAGY András. Győr: Tarandus, 2018.
- OKORAFOR, Nnedi [1974, nigériai születésű amerikai író]. *A halálmegvető*. Fordította BALLAI Mária. Budapest: Agave Könyvek, 2019.
- OKOYE, Ifeoma [1937, nigériai író]. *Süketek földje*. Fordította PÁSZTORI Jusztna. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 2003.
- PÁL Ferenc, vál. és szerk. *Álomvadászok: portugál-afrikai elbeszélések*. Budapest: Eöt-vös Kiadó, 2012.
- PÁL Ferenc, vál. és szerk. „Angola irodalma”. *Nagyvilág* 60, 11. sz. (2015) 1213–1334.
- SOUEIF, Ahdaf [1950, egyiptomi író]. *Szerelmem, Egyiptom*. Fordította LADÁNYI Katalin. Budapest: Partvonal Kiadó, 2014 (eredetileg: 2001, Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó).
- U FKIR, Malika [1953, marokkói berber író] és Michèle FITOUSSI. *A hercegnők útja: Húsz év egy sivatagi börtönben*. Fordította JANCSÓ Júlia, Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2006.
- UNIGWE, Chika [1974, nigériai igbo író]. *Fekete pillangók*. Fordította Törő Krisztina Noémi. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2010.

Nem afrikai szerzők afrikai témájú művei

- ARNOTHY, Christine [SZENDRŐI-KOVÁCS Krisztina, 1938–2015, magyar származású francia író]. *Afrikai szél*. Fordította DÁNIEL Anna. Budapest: Szabad Tér Kiadó, 1990.
- ARNOTHY, Christine. *Afrikai ösvény*. Fordította VASZÓCSIK Kriszta. Pécs: Alexandra Kiadó, 1997.
- BARBER, Noel [1909–1988, angol író]. *A kairói nő*. Fordította BOTOS Zsuzsa. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2007.
- BLIXEN, Karen [Isak DINESEN, 1885–1962, dán író]. *Volt egy farmom Afrikában*. Fordította Gy. HORVÁTH László. Budapest: Árkádia Könyvkiadó, 1987.

- BLIXEN, Karen. *Árnyék a fivőn*. Fordította Kiss Árpád és Kiss Éva. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1998.
- CLAUS, Hugo [1929–2008, belga író]. *Mendemondák*. Fordította LENDVAY Katalin. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2000.
- COELHO, Paulo [1947, brazil költő és író]. *Az alkimista*. Fordította PIROS Ákos és SIMKÓ György. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2002. (Számos újabb kiadása létezik.)
- COLLARD, Cyril [1957–1993, francia író, filmrendező és zeneszerző]. *Vad éjszakák*. Fordította BÁNFÖLDI Tibor. Narancs Könyvek. Budapest: Kozmopolisz, 1995.
- COLLIER, John [1850–1934, angol festőművész és író]. *A majom-feleség*. Fordította SZERB Antal. Budapest: Franklin Társulat, 1935. (Új kiadás: *A majomfeleség*. Fordította SZERB Antal. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1990.)
- DÜRENMATT, Friedrich [1921–1990, svájci író és színpadi szerző]. *A megbízás, avagy a megfigyelő megfigyelőjének a megfigyeléséről*. Fordította HORVÁTH Géza. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1989.
- FLAUBERT, Gustave [1821–1880, francia regényíró]. *Egyiptomi utazás*. Fordította KAMOCSAI Ildikó. Budapest: AKG Kiadó, 2000.
- GALMANN, Kuki [1943, olaszországi születésű kenyai író és aktivista]. *Álom Afrikáról*. Fordította TÓTISZ András. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2000.
- GAUDÉ, Laurent [1972, francia író és színpadi szerző]. *Eldorádó*. Fordította TAKÁCS M. József. Budapest: Cartaphilus Könyvkiadó, 2010.
- GOLDING, William [1911–1993, angol költő, író, színpadi szerző]. *A skorpióisten*. Fordította HOLBOK Zoltán, M. NAGY Miklós és N. Kiss Zsuzsa. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2009.
- GOLTZ, Tomas [1954, Japánban született amerikai író és újságíró]. *Shakespeare Afrikában: egy bárd őszinte vallomásai*. Fordította MÓDOS Magdolna. Budapest: White Hill Könyvkiadó, 2007.
- GRAVES, Robert [1895–1965, angol történelmi regényíró, kritikus és ókortudós]. *A vitéz Belizár*. Fordította NEMÉNYI Ödön. Budapest: Auktor Kiadó, 1996.
- GREENE, Melissa Fay [1952, amerikai író]. *Nélküled nem létezem: Egy afrikai gyermeket mentő asszony*. Fordította KÁLLAI Tibor. Budapest: Partvonal Kiadó, 2006.
- HONIGMANN, Barbara [1949, német író]. *Zohara utazása*. Fordította JÓLESZ László. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2002.
- HUXLEY Elspeth [1907–1997, angol író]. *Thinai lángfák: Afrikai gyermekévek emlékei*. Fordította Kiss András. Budapest: Kávé Kiadó, 1996.
- LANCEL, Serge [1928–2005, francia, régész, történész és filológus]. *Szent Ágoston*. Fordította KAMOCSAI Ildikó. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2004.
- LANCEL, Serge. *Hannibál*. Fordította KOPECZKY Rita. Budapest: Osiris Könyvkiadó, 2005.
- LE CLÉZIO, Jean-Marie Gustave [1940, francia-angol író]. *Onitsha*. Fordította MIHANCsik Zsófia. Budapest: Ferenczy Könyvkiadó, 1996.

- LE CLÉZIO, Jean-Marie Gustave. *Aranyhalacska*. Fordította KAMOCSEY Ildikó. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2009.
- LE CLÉZIO, Jean-Marie Gustave. *Körforgás*. Fordította VAJDA Lőrinc. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2009.
- LE CLÉZIO, Jean-Marie Gustave. *Az afrikai – Apám könyve*. Fordította TAKÁCS M. József. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2009.
- LOVELACE, Earl [1935, trinidadai író és színpadi szerző]. *Itatál keserű búval*. Fordította SZENTGYÖRGYI József. Modern Könyvtár 589. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1989.
- MAALOUF, Amin [1949, libanoni arab író]. *A pápa rabszolgája, Leo Africanus*. Fordította SZATHMÁRI Éva. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2007.
- MAKINE, Andreï [1957, orosz származású francia író]. *Egy afrikai szerelme*. Fordította SZOBOSZLAI Margit. Budapest: Ab Ovo Kiadó, 2008.
- MARCIANO, Francesca [1955, olasz író és színész]. *Szerelmem, Afrika*. Fordította LOÓSZ Vera. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2000. (Újabb kiadások: 2004, 2006.)
- MARKHAM Beryl [1902–1986, angol születésű kenyai repülőnő]. *Követem a napot*. Fordította BÍRÓ Judit és KISS Árpád. Fekete Kávé-könyvek. Budapest: Kávé Kiadó, 1998.
- MARY, Luc [1959, francia író]. *Hannibál: Akitől reszketett Róma*. Fordította MORVAY Zsuzsa. Budapest: Gabo Kiadó, 2014.
- NAIPAUL, V. S. [1932–2018, trinidadai indiai származású angol író]. *A nagy folyó kanyarulatában*. Fordította GY. HORVÁTH László. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1983.
- NAIPAUL, V. S. *Fél élet*. Fordította KATONA Ágnes. Budapest: Cartaphilus Kiadó, 2004.
- NORFOLK, Lawrence [1963, angol történelmi regényíró]. *A pápa rinocérosza*. Fordította SZENTGYÖRGYI József. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2000.
- ONDAATJE, Michael [1943, Sri Lanka-i születésű kanadai író, költő, esszéista]. *Az angol beteg*. Fordította M. SZÁSZ Anna és SZÁSZ Imre. Budapest: Lazi Könyvkiadó, 2007.
- PLASS, Adrian és Bridget PLASS, *Ha isten fia táncol – Afrika árvái*. Fordította KERTAI Barbara. Budapest: Harmat Kiadói Alapítvány, 2006.
- REYBROUCK, David Van [1971, belga művelődéstörténész, régész és író]. *A járvány: Írók, természetek, Dél-Afrika*. Fordította BÉRCZES Gábor. Budapest: Gondolat Kiadói Kör Kft., 2010.
- RIGBY, Ray [1916–1995, angol forgatókönyv- és regényíró]. *A domb*. Fordította SZ. KISS Csaba. Budapest: Montázs Kiadó, 1992.
- RIGBY, Ray. *A homokdomb*. Fordította NEMES László. Budapest: Fabula Kiadó, 1995.
- SCHIFF, Stacy [1961, amerikai szerkesztő, esszéista és életrajzíró]. *Kleopátra: Egyiptom királynőjének valódi arca*. Fordította KÁLLAI Tibor. Budapest: Partvonal Kiadó, 2013.

- SHAW, Bernard [1856–1950, ír drámaíró, esszéista, politikai aktivista]. *Fekete leányzó keresi az Istent*. Fordította BÍRÓ Sándor. Budapest: Új Nap Könyv- és Lapkiadó, 1990.
- SHEIDRICH, Daphne [1934–2018, angol származású kenyai író, természetvédő, állattenyésztési szakember]. *Szerelem a Szavannán: Életem Afrikában*. Fordította HORDÓS Marianna. Budapest: Cartaphilus, 2014.
- STANGL, Thomas [1966, bécsi születésű osztrák író]. *Az egyetlen hely*. Fordította GYŐRY Hanna. Budapest: József Attila Kör–L'Harmattan Kiadó, 2011.
- TROJANOW, Ilija [1965, bulgáriai születésű német író, műfordító és könyvkiadó]. *Világok gyűjtője*. Fordította FALVAY Dóra. Budapest: Cartaphilus, 2009.
- UPDIKE, John [1932–2009, amerikai regényíró, költő és kritikus]. *Konspiráció*. Fordította RÉZMŰVES Zoltán. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1997.
- VADAS, Marek [1971, szlovák író, újságíró]. *A gyógyító: Afrikai novellák*. Fordította PENGŐ-TÓTH Annamária. Budapest: Magyar Napló Kiadása, 2014.
- VÁZQUEZ-FIGUEROA, Alberto [1936, a Kanári-szigeteken született spanyol regényíró]. *Tuareg*. Fordította DORNBACH Mária. Budapest: Libri Kiadó, 2016.